

گروه آموزشی پژوهش هنر

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته پژوهش هنر

عنوان:

وهم گرایی در نقوش فرش های ایرانی با محوریت درخت سخنگو

استاد راهنما اول:

آقای دکتر ابوالقاسم دادور

استاد راهنما دوم:

آقای دکتر امیر حسین چیت سازیان

دانشجو:

اکرم جنتی

شهریور 94

واژه های کلیدی:

نقشمایه - فرش ایرانی - وهم گرایی - موهومات - درخت واق واق (سخنگو)

چکیده:

در نقشمایه های هنر سنتی ایران، نقش موجودات موهوم و خیالی در گستره ای وسیع به چشم می خورد. اسطوره ها، قصه ها و افسانه های ملل و سایر باورهای رایج در فرهنگ اقوام (و از جمله باورهایی که منحصر به انسان کهن نیستند و در انسان امروزی نیز به شیوه های امروزی شان بروز می کنند)، تصاویر بدیع و نمونه های بیشمار از مخلوقات عجیب و غریب با ویژگی های طبیعی و فراطبیعی به هم آمیخته پیش روی می نهند. در متون کهن ادبیات ایران، از جمله شاهنامه، مثنوی معنوی، عجایب المخلوقات قزوینی، هزار و یکشب و دیگر عجایب نامه ها و سفرنامه ها اشاراتی به این اسطوره ها و موجودات موهوم شده است. در این تحقیق «وهم» نه در معنای معمول تر آن (پندارهای بیهوده) که در معنای متعالی ترش، یعنی همان خیالی که خمیرمایه اصلی برای خلق هر اثر است، در نظر گرفته شده؛ از جمله خلق اسطوره، رمز و نماد توسط ذهن پویای انسان، خلق آثار گوناگونی که به سبب بازتاب اسطوره ها در اذهان مردمان یک فرهنگ پدید آمده اند و آنچه که به خلق هنری در حوزه های مختلف یک فرهنگ و وجوه گوناگون آن منجر می گردد. «موهومات» را «چیزهای خیالی و بی اساس یا خرافات» دانسته اند. اما در گذشته ای نه چندان دور - و شاید هنوز هم - در میان گروه هایی از عامه مردم اعتقاد به وجود موجودات موهوم چندان ریشه دوانده بود که به ندرت در حقیقت آنها تردید می ورزیدند. موهومات ممکن است شکلی رنگ باخته یا دگرپرسی یافته از نمونه های غنی پیشین خود (اسطوره ها) باشند، که بر نشستن غبار فراموشی بر پیکرشان در دوره هایی آنها را به شکل امروزی شان فروکاهیده باشد. به هر تقدیر در این تحقیق مقصود از موجودات موهوم، موجوداتی است که علاوه بر رازآلودگی و ابهامشان می توانند گونه ای ترس یا بر حذر بودن را نیز القا کنند. هنرهای مردمی در تمامی دوره ها زمینه ی مناسبی برای تجسم بخشیدن به این موجودات فراهم آورده است. در دستبافته های عهد صفویه و پس از آن به ویژه در قالیچه های تصویری دوران قاجار نقش موجودات موهوم به کرات به چشم می خورد. در این پژوهش زمینه هایی از فرهنگ عامه ی ایرانی، که گرایش به مصور ساختن نقش موجودات غریب و موهومات در هنرهای سنتی و مردمی به ویژه فرش ایرانی را تقویت می کند، مورد جستجو قرار گرفته و در ضمن بررسی و مرور ویژگی های تعدادی از این موجودات چون دیو، پری، فرشته و به طور خاص نقش درخت واق واق یا درخت سخنگو مورد مطالعه قرار گرفته است.